

Feb. 2026

Aalsum

dorpsbiografie



Wat is een dorpsbiografie?

In 2021 verscheen de landschapsbiografie van Noardeast-Fryslân. In die biografie wordt de lezer meegenomen door de eeuwen heen: van de vroege vorming van de regionale klei- en veenlandschappen tot en met de eeuwen dat de mens de belangrijkste vormgever van de leefomgeving werd. Bij ieder tijdvak en landschapstype is een aantal landschappelijke kwaliteiten benoemd. De landschapsbiografie ging ook gepaard met een digitale landschapsatlas.

Wat in de landschapsbiografie echter nog miste is het specifieke verhaal van de dorpen in Noardeast-Fryslân. Die dorpen zijn de bakens van menselijke activiteit. Ze vormen bovendien een belangrijke schakel in het landschap. Dorpen ontwikkelden door de eeuwen een eigen identiteit met een specifieke set aan dorpskenmerken. Die kenmerken en identiteit zijn idealiter richtinggevend bij toekomstige ontwikkelingen (anders gaat mogelijk de dorpsidentiteit verloren). Om deze redenen wordt steeds vaker het initiatief genomen om dorpsbiografieën te (laten) maken, zo ook in Noardeast-Fryslân. Een dorpsbiografie beschrijft de ontstaansgeschiedenis van een dorp en benoemt de belangrijkste kenmerken. De biografie is voorzien van teksten, kaarten en beelden. De dorpsbiografieën in deze reeks vormen bovendien een nadere uitwerking van de meer algemene informatie die te vinden is in de digitale dorpenatlas van de Provincie Fryslân.

In de dorpsbiografieën van Noardeast-Fryslân is ook een aantal aanvullende onderdelen toegevoegd. Het gaat dan om: het dorpsbeeld (creatieve verbeelding van dorpskarakter), de dorpsverhalen (verhalen over bijzondere dorpsgerelateerde fenomenen, gebeurtenissen, personen of persoonlijke herinneringen) en ideeën over hoe dorpen de historie kunnen gebruiken als inspiratiebron voor de toekomst. De dorpsbiografie heeft dus een feitelijke basis (de biografie), maar ook een aantal onderdelen die aanleiding geven om het gesprek te voeren over ruimtelijke kwaliteit en de toekomst van het dorp.

In de dorpsbiografie wordt regelmatig de verbinding gemaakt met de landschapsbiografie (bredere ruimtelijke kader) en met de methode 'Mei it ferline foarút'. Deze methode is ontworpen om in overzichtelijke stappen de geschiedenis van de Friese cultuurlandschappen (met bijbehorende dorpen) te schetsen en vervolgens te kijken hoe kenmerken uit het verleden in de toekomst kunnen worden benut. De methode levert handvatten om voor ieder dorp ideeën voor de toekomst te bedenken.

Lêswizer

Deze dorpsbiografie bestaat uit drie delen. Een samenvattend hoofdstuk “Yn it koart” (1), de dorpsbiografie (2) en “Mei it ferline foarút” (3) waarin bouwstenen en ideeën worden gegeven.

YN IT KOART

Dit onderdeel bevat het dorpsbeeld dat is samengesteld door de makers van de biografie met input vanuit de dorpen. Daarnaast zijn een tijdlijn, dorpspaspoort en kaart met de belangrijkste dorpskenmerken opgenomen.

Yn It Koart

1
P. 4

Doarpsbiografy Aalsum

2
P. 14

DE DORPSBIOGRAFIE VAN AALSUM

Het tweede deel is de hoofdzaak van dit document: de dorpsbiografie zelf. Hier wordt de dorpsgeschiedenis uitgebreid beschreven en met kaarten en beelden begeleid. Ook de belangrijkste kenmerken en kwaliteiten komen aan bod.

MEI IT FERLINE FOARÚT

Dit hoofdstuk verkent hoe de kennis uit de dorpsbiografie kan worden gebruikt als basis om na te denken over dorpsontwikkeling met kwaliteit. Het geeft geen voorschriften, maar biedt inspiratie.

Mei It Ferline Foarút

3
P. 46

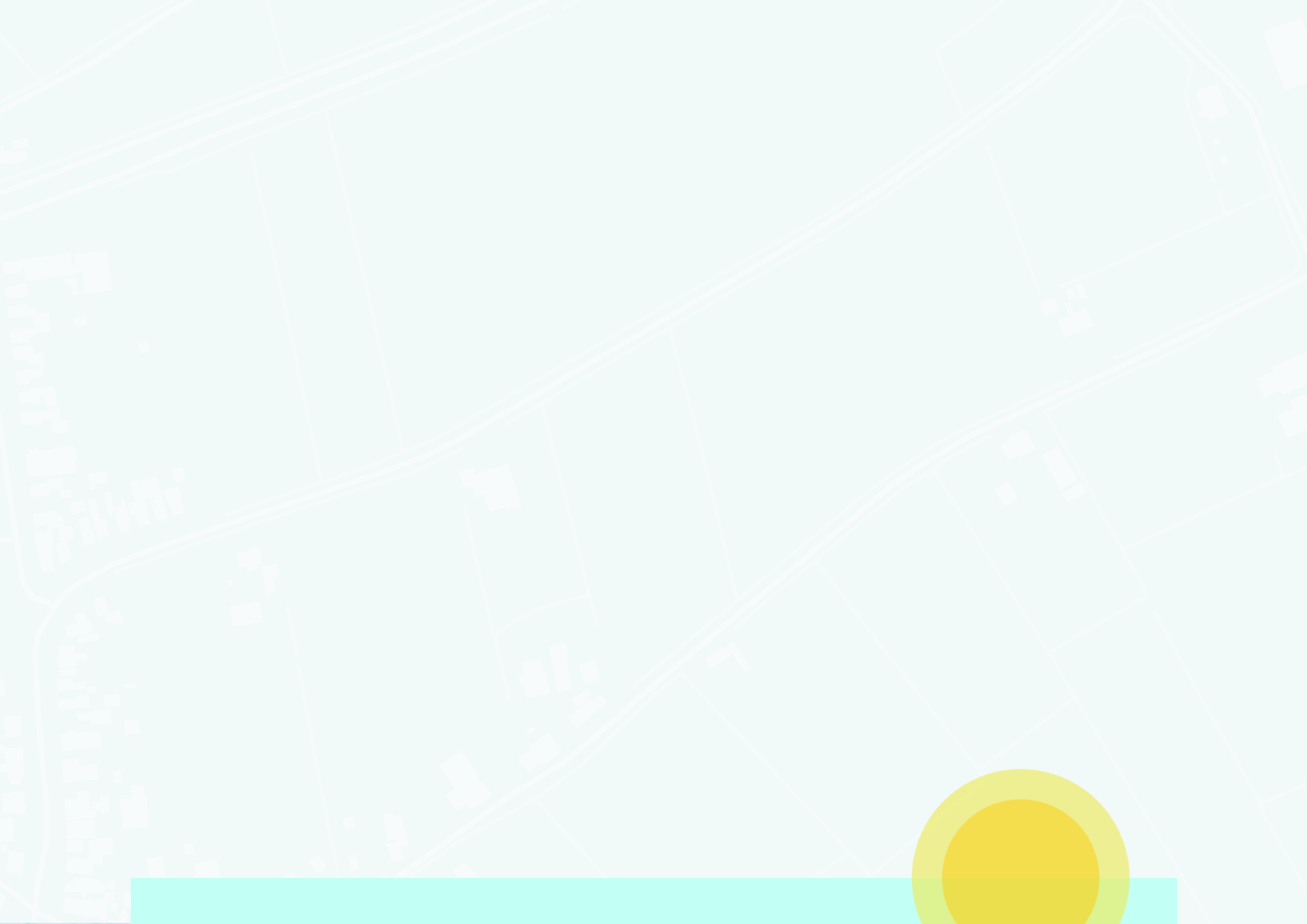
Yn It Koart



Dorpsbeeld

In dit dorpsbeeld is een karakterschets van het dorp gemaakt. Het laat in één oogopslag een set aan beeldbepalende kenmerken zien en toont wat er leeft in het dorp. Het is geen alomvattend beeld, maar een manier om de inhoud van de biografie tot leven te wekken. Het roept vragen op over wat het dorp uniek maakt en welke kwaliteiten en uitdagingen er zijn voor de toekomst.





inakerk



Tsjérkepad



Historische boerderij



Dokkum

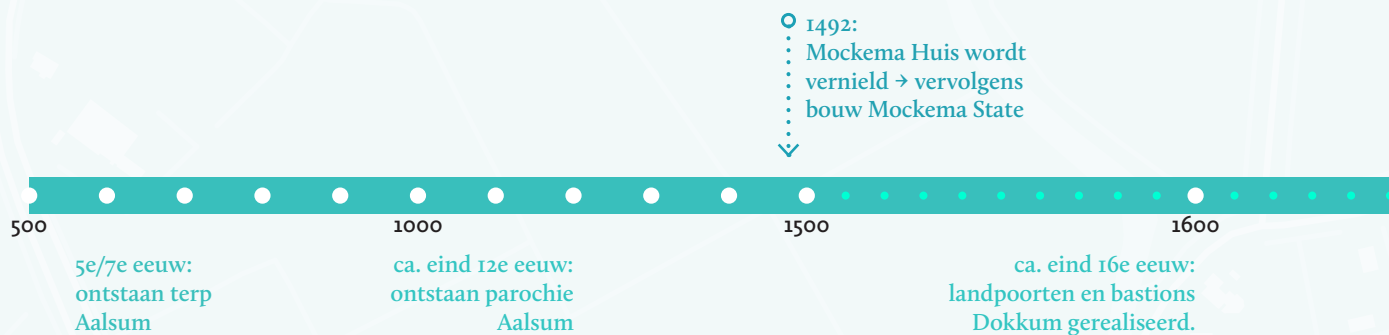


Voormalig Fiskwivenpaad

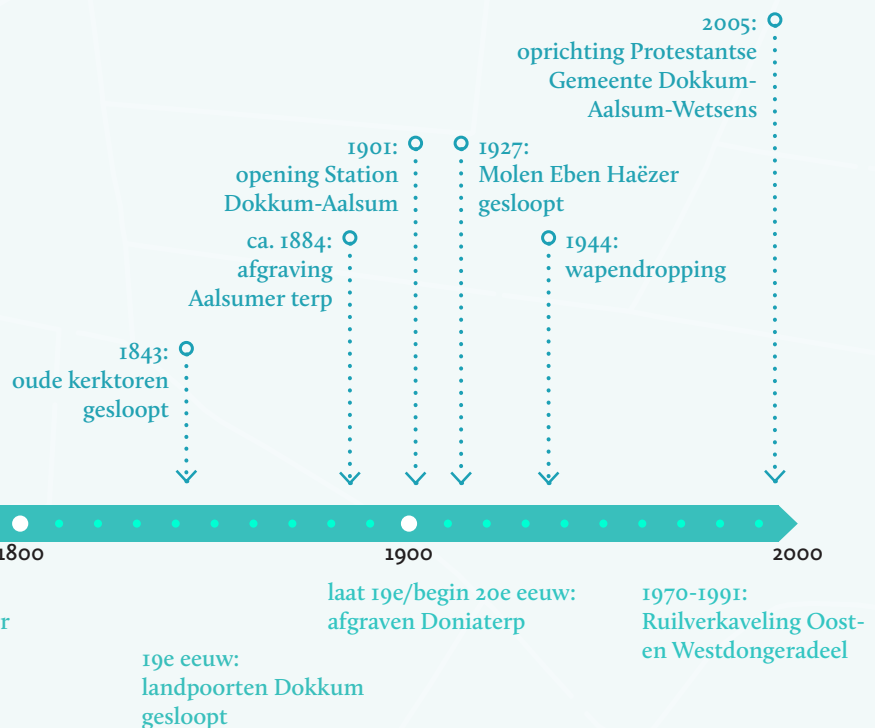


Door de jaren

In de onderstaande tijdlijn is een aantal kenmerkende gebeurtenissen benoemd. Verschillende perioden uit de geschiedenis zijn er uitgelicht. De tijdlijn laat de hoofdlijnen zien van het ontstaan van het dorp.

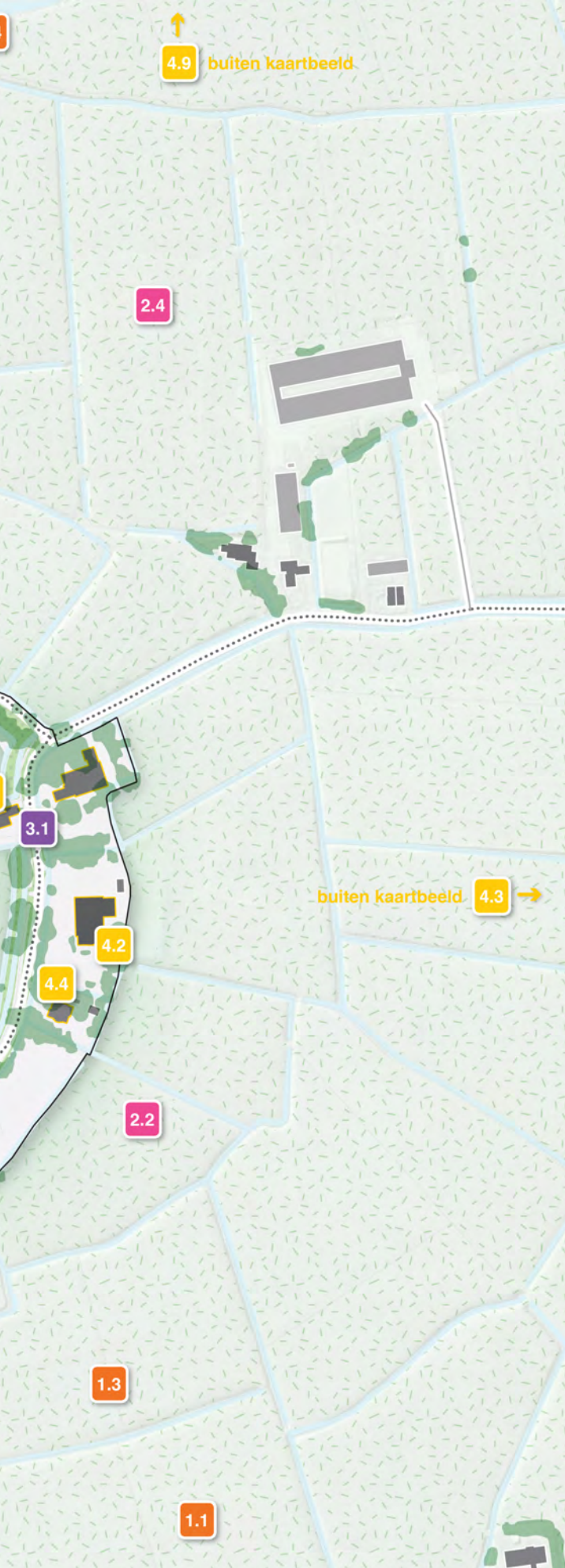


Dorpspaspoort





NB: Op de kenmerkenkaart staan de kenmerken die vandaag de dag nog aanwezig zijn.
Verdwenen sporen, structuren en elementen zijn niet op de kaart gezet.



Dorpskenmerken

1. Aardkundige sporen

- 1.1 Veenlaag in ondergrond *
- 1.2 Voormalige kwelderwal *
- 1.3 Subtiële laagtes (kwelderbekken)
- 1.4 Voormalige kweldergeulen *

2. Landschapshistorische sporen

- 2.1 Dorpsterp (deels afgegraven)
- 2.2 Radiaire verkaveling langs terprand
- 2.3 Onregelmatige blokverkaveling *
- 2.4 Regelmatige blokverkaveling *
- 2.5 (Alde) Peazens als grens dorpsgebied *
- 2.6 Omgrachting voormalig stateterrein *
- 2.7 Falg
- 2.8 Verhoogde woonplaatsen (12e of 13e eeuw) *

3. Infrastructuur en stedenbouw

- 3.1 Historische dorpsbebouwing *
- 3.2 Ealsumer Feart
- 3.3 Smalle geasfalteerde ringweg
- 3.4 Peazens/Ealsumer Feart
- 3.5 Verspreide bebouwing *
- 3.6 Historisch pad (Tsjerkepad)
- 3.7 Groepjes en rijen zilverpopulieren *
- 3.8 Dorpsgroen *

4. Bebouwing en erfgoed

- 4.1 Sint Catharinakerk
- 4.2 Historische boerderijen *
- 4.3 Monumentale kop-hals-rompboerderij
- 4.4 Vrijstaand pand in jugendstil-stijl
- 4.5 Laat 19e-eeuwse woonhuizen
- 4.6 19e-eeuws toegangshek kerkterrein
- 4.7 Elektriciteitshuisje (1925)
- 4.8 Historische (onderduik)boerderij
- 4.9 Oorlogsmonument

* Deze locatie is indicatief: het desbetreffende kenmerk komt op meerdere plaatsen voor.

Dorpskenmerken

Het landschap vormt de basis voor elk dorp en is daarom bepalend voor hoe we onze leefomgeving hebben vormgegeven en benut. Dorpen volgen de logica van het landschap met zijn specifieke bodem- en wateromstandigheden en zijn van daaruit verder ontwikkeld. Elk dorp verkreeg vervolgens zijn eigen structuur en (steden)bouwkundige kenmerken. Deze dorpskenmerken kunnen als inspiratiebron en bouwsteen voor de toekomst dienen.

1. Aardkundige sporen

- 1.1 Op sommige locaties veenlaag in ondiepe ondergrond.
- 1.2 Ligging op voormalige kwelder- of oeverwal (Peazens-zeearm).
- 1.3 Subtiële laagtes langs voormalige geulsysteem (kwelderbekken).
- 1.4 Voormalige kweldergeulen in de vorm van bochtige sloten en vaarten (o.a. Peazens en Suderie).

2. Landschappelijke sporen

- 2.1 Grotendeels afgegraven dorpsterp: kerkterrein, kerkpad, historische erven en ringweg niet weggegraven.
- 2.2 Radiaire verkaveling langs (voormalige) terprand.
- 2.3 Onregelmatige blokverkaveling nabij voormalige kweldergeulen.
- 2.4 Regelmatige blokverkaveling op (voormalige) kwelderwal.
- 2.5 (Alde) Peazens als voormalige grietenij-, parochie- en dorpsgrens.
- 2.6 Overgebleven stukken omgrachting voormalige stateterreinen (Mockemastate en Bloemendal).
- 2.7 Fjelling: hoger gelegen stuk voormalig (akker)land ten westen Ealsumer Feart (bijzondere verkaveling).
- 2.8 Verhoogde woonplaatsen (12e of 13e eeuw) met historische boerderij (De Marren).

3. Infrastructuur en stedenbouw

- 3.1 Historische dorpsbebouwing verspreid langs ringweg/terprand.
- 3.2 Ealsumer Feart langs westelijke lijn terprand.
- 3.3 Smalle geasfalteerde wegen en ringwegen ter hoogte dorp (Mockamawei, Tsjerkepaad).
- 3.4 Deels vergraven en verbrede Peazens/Ealsumer Feart als belangrijkste waterverbindingen.
- 3.5 Verspreide bebouwing binnen dorpsgebied met enige clustering rond buurtschappen (Tiltsjebuorren en Sibrandahûs).
- 3.6 Niet afgebakend historisch pad (Tsjerkepaad) tussen kerkterrein en noordwestkant Aalsum en tussen Ealsumer Feart en Tiltsjebuorren.
- 3.7 Groepjes en rijen zilverpopulieren langs voormalige terprand/dorpsvaart.
- 3.8 Dorpsgroen in de vorm van boomrijke erven en omzoomd kerkterrein en -pad.

4. Bebouwing en erfgoed

- 4.1 Middeleeuwse dorpskerk (Sint Catharinakerk) met 19e-eeuwse houten torengevel.
- 4.2 Historische boerderijen (o.a. Mockamawei 3, 15 en 17).
- 4.3 Monumentale kop-hals-rompboerderij op voormalig terrein Stinstrastate.
- 4.4 Vrijstaand pand in jugendstil-stijl (Mockamawei 13).
- 4.5 Laat 19e-eeuwse woonhuizen (o.a. Mockamawei 8, 12 en 14).
- 4.6 19e-eeuws toegangshek kerkterrein.
- 4.7 Elektriciteitshuisje gebouwd in 1925.
- 4.8 Historische boerderij "Smilinghof" met onderduikgeschiedenis.
- 4.9 Oorlogsmonument "Droppinghiem".

Doarpsbiografy Aalsum



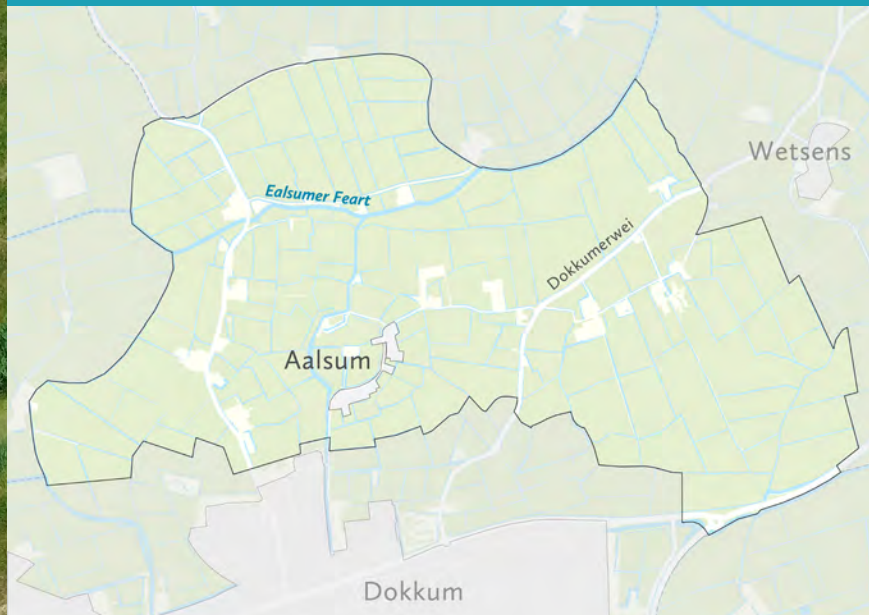
2

Introductie

Terpdorp Aalsum ligt iets ten noorden van Dokkum. Het is van oudsher een klein dorp met spaarzame bebouwing. De dorpsterp is eind 19e eeuw grotendeels afgegraven. Op een aantal plekken bleef de terp gespaard. Het gaat dan onder meer om het kerkpad ten zuiden van het kerkterrein. Deze loopt geleidelijk omhoog richting het centrale deel van terp. Op dit centrale deel staat de middeleeuwse Sint Catharinakerk. De oude cirkelvormige dorpsstructuur met erven langs de ringweg is nog goed terug te zien in de huidige dorpsplattegrond.

In de afgelopen eeuw is de stadsgrens van Dokkum steeds verder naar het noorden verlegd. De zuidgrens van de Aalsumer terp ligt nu bijna tegen Dokkum aan. De Peazens vormt de noordelijke en westelijke grens van het historische dorpsgebied. De bebouwing binnen het Aalsumer dorpsgebied bestaat met name uit verspreide boerenerven en enkele kleine huizenclusters. Tiltsjebuorren is momenteel de enige officiële buurtschap. Voorheen stond Sibrandahûs ook te boek als buurtschap.

DORPSGEBIED AALSUM





Ontstaan

NATUURLIJK LANDSCHAP

Op de plek van het huidige Aalsum was rond het jaar 1000 voor Christus nog een natuurlijk veenmoeras aanwezig. In dit veenmoeras was geen sprake van bewoning. In de diepere ondergrond zijn tegenwoordig nog veenlagen uit deze periode te vinden. Die lagen liggen ongeveer 4 meter onder het maaiveld. Na 1000 voor Christus nam de invloed van het getij op het gebied toe. In de opvolgende tweeduizend jaar werd respectievelijk vanuit een wadden- en kwelderlandschap veel klei en zand het gebied in gevoerd. Dit resulteerde uiteindelijk in de vorming van een zeekleipakket van circa 3 à 5 meter dik.

Afb. 1 ►

Referentiebeeld van een veenmoeras. Rond het jaar 1000 voor Christus lag er ter hoogte van Aalsum een hoogveenmoeras. De meeste hoogveenmoerassen waren grotendeels boomloos.



Rond 500 voor Christus begon de Peazens-zeearm vorm te krijgen. Dit was een getijdensysteem dat vanuit het noordoosten van de gemeente het kweldergebied instak. De zeearm bereikte zijn grootste omvang tussen 250 voor Christus en 100 na Christus. Het systeem lag toen grofweg tussen het latere Moarre, Ingwierrum, Dokkum en Hantum. Het latere dorpsgebied van Aalsum was een tijdje binnen de dynamische zone van het Peazens-getijdensysteem gesitueerd. Buiten de boorden van de zeearm waren tegen die tijd al diverse terpen verschenen. De terpstichting van Aalsum zou iets later volgen.



Voor meer informatie over het ontstaan van het natuurlijke landschap in de regio zie H2 van de Landschapsbiografie Noardeast-Fryslân.



◀ Afb. 2
Paleogeografische kaartreconstructie van het Peazens-getijdensysteem rond 250 v. Christus, vermoedelijk tijdens zijn grootste omvang. Sommige geulen staken ver landinwaarts zoals de geul die een tijdje tot aan het latere Ingwierrum reikte.



LANDSCHAPSTYPE

Het kwelderlandschap

In de Friese kleigebieden (Oostergo en Westergo) strekte zich ooit een dynamisch kwelderlandschap uit. Deze kwelder werd doorsneden door allerlei geulen en kleinere prielen en kreken. Dit natuurlijke landschap liep bij springtij onder water. Rond 600 v.C. werden in dit landschap de eerste terpen opgeworpen. De mens begon het landschap rond de terpen op kleinschalige wijze in te richten (o.a. via lage dijkjes om akkers). Na de aanleg van een zeedijk langs de Friese kust werd ook het landschap in de omgeving van de terp intensiever in gebruik genomen.

►► Deze landschapstypologieën zijn ontwikkeld in het kader van het project "Mei It Ferline Foarút". Voor meer informatie zie de [website](#).

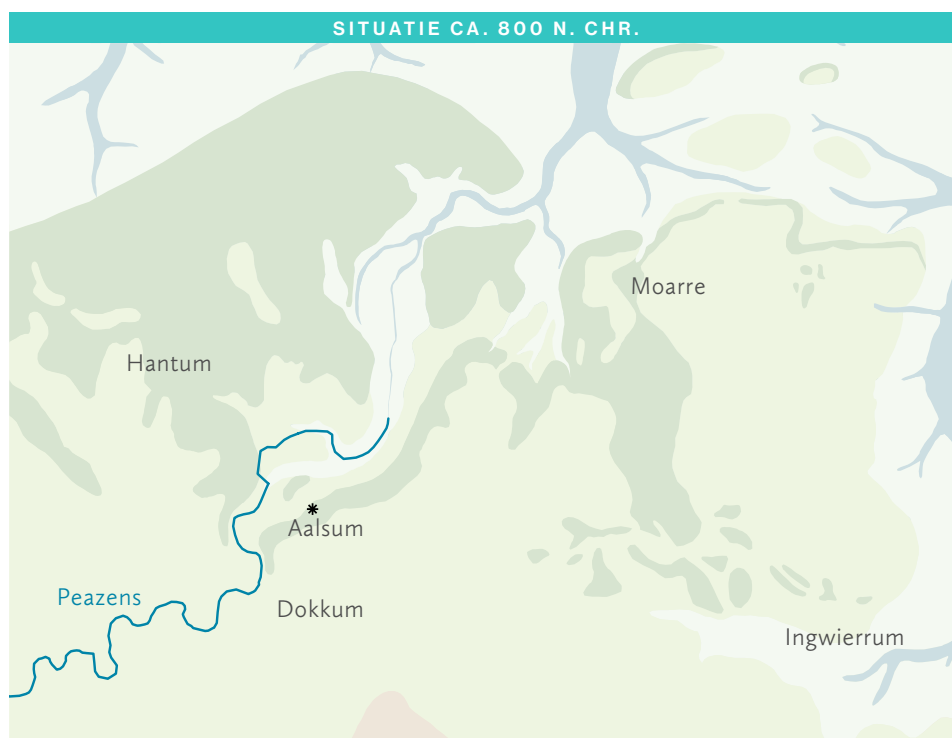
TERPSTICHTING

Tussen grofweg 100 na Christus en 1000 na Christus slibde de Peazens-zeearm steeds verder dicht. Het zuidelijke deel van het systeem verlandde als eerste. Het gebied rond het latere Aalsum lag rond de jaartelling waarschijnlijk nog binnen het dynamische getijdensysteem van de Peazens. In de eeuwen daarop slibde het systeem dicht en ontwikkelde zich een kwelder die een groot deel van de tijd droog was. Langs de randen van de Peazens-zeearm waren kwelderwallen gevormd. Deze wallen lagen iets hoger dan de omringende gronden en vormden interessante locaties voor opwerping van een terp.

Vermoedelijk is de terp van Aalsum tussen de 5e en 7e eeuw ontstaan. De terp werd opgeworpen op een kwelderwal en is in de eeuwen daarna verder opgehoogd. Iets ten noorden van de terp liep een kweldergeul die aantakte op het restant van de Peazens-zeearm. Deze kweldergeul kreeg later ook de naam Peazens mee en werd na de middeleeuwse kustbedijkingen een vaart.

In de Aalsumer terp zijn diverse vroeg-middeleeuwse vondsten opgediept. Het gaat onder andere om een houten weefzwaard en een fibula (mantelspeld). Ook zijn barnstenen kralen (voor sieraden), ringen en munten gevonden. De aangetroffen munten betreffen zilveren exemplaren uit de Karolingische periode (late 8e en 9e eeuw).

Afb. 3 ►
Landschappelijke
kaartreconstructie van het
dichtslibbende Peazens-
getijdensysteem rond 800
na Christus. Kweldergeul de
Peazens stak in westelijke
richting ver landinwaarts.



In ieder geval tot aan de komst van de eerste zeedijken (11e of 12e eeuw) vormde de terp een verhoogd woonpodium waarop boerderijen lagen. Vanwege het overstromingsgevaar konden de huizen nog niet buiten de terp gebouwd worden. De kruin van de Aalsumer terp bereikte uiteindelijk een hoogte van iets boven de 5 meter NAP.

In de buurt van Aalsum werden vrij laat (12e of 13e eeuw) ook nog enkele verhoogde woonplaatsen/ huisterpen aangelegd. Ten noorden van Aalsum (vlak bij latere buurtschap Tiltsjebuorren) ging het om een opgehoogd terrein met drie woonplaatsen. Bij voormalig buurtschap Sibrandahûs was ook een huisterpje aanwezig. Dit betekent dat ook na aanleg van de eerste zeedijken locatiesgewijs nog terpen werden opgeworpen.

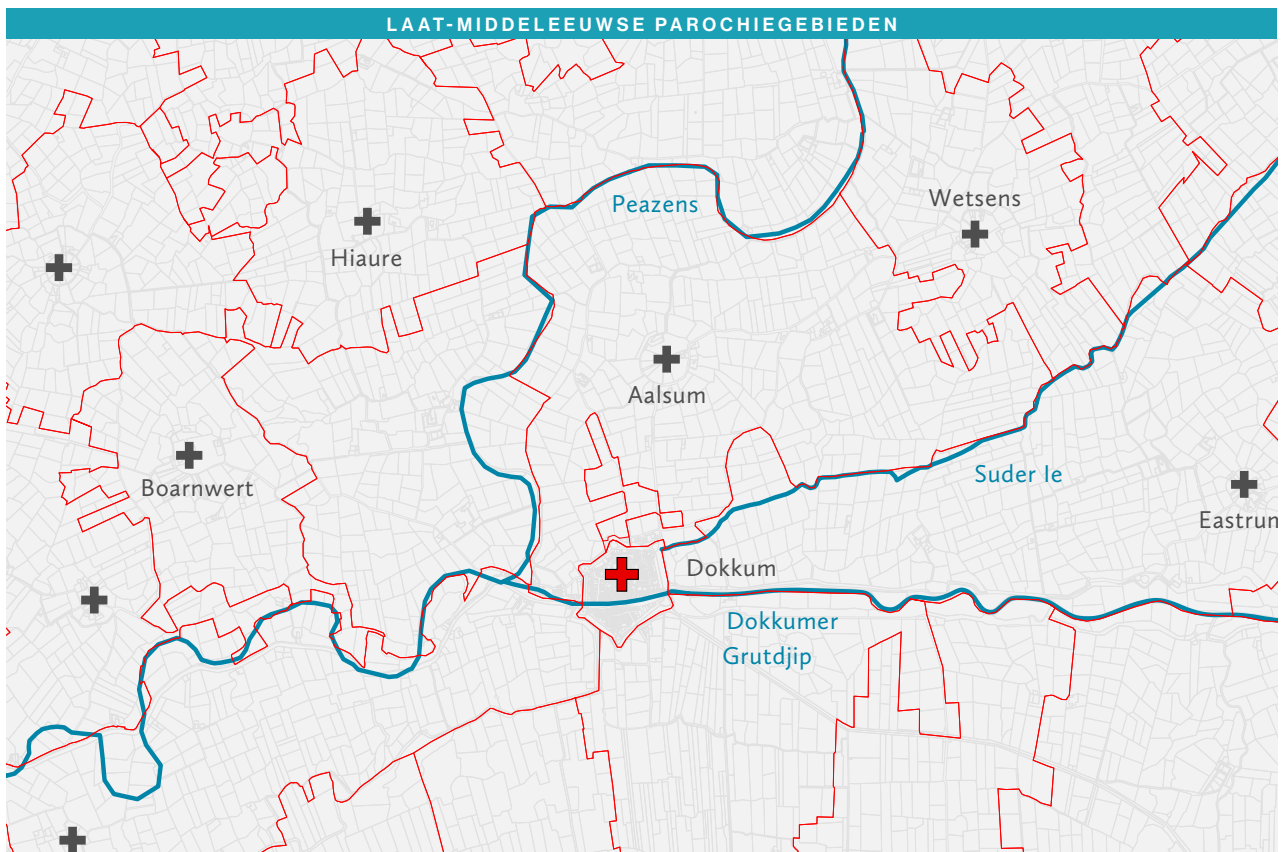


▲ Afb. 4
Fibula afkomstig uit de Aalsumer dorpsterp. Dergelijke rijkversierde mantelspelden waren een soort statussymbool.

DORPSKERK

Voor het jaar 1000 stonden slechts enkele kerken in het Friese landschap. Dit waren de zogeheten moederkerken. In Noardeast-Fryslân stonden deze moederkerken in Dokkum, Holwert, Ferwert en Westergeast. In de 11e, 12e en 13e eeuw kregen veel terpnederzettingen een eigen kerk met parochiegebied. De oude parochiegebieden van de moederkerken raakten zodoende opgesplitst.

Aalsum splitste zich in de 12e eeuw waarschijnlijk van moederparochie Dokkum af. De laat-middeleeuwse parochiegrens van Aalsum volgde in het westen en noorden de loop van rivier de Peazens. In het zuidoosten bepaalde de (natuurlijke) Suderie in hoofdlijnen de begrenzing van de parochie. Meanders van de natuurlijke Suderie zijn later rechtgetrokken. Hierna ontstond de historische Suderie.



▲ Afb. 5
Laat-middeleeuwse parochiegebieden rond Aalsum. Merk op dat de belangrijkste waterwegen in het gebied delen van de parochiegrenzen volgen. De 'lus' in de parochiegrenzen iets ten zuidoosten van Aalsum is mogelijk een meander van de natuurlijke Suderie.

- + moederkerk
- + afgesplitste parochiekerk
- parochiegrenzen

Aalsum kreeg rond het einde van de 12e eeuw een eigen kerk. De kerk werd gewijd aan de martelares en heilige Catharina van Alexandrië. De kerk werd grotendeels uit kloostermoppen opgetrokken. Dit was het type baksteen dat in kloosters en uithoven werd gefabriceerd. In de tweede helft van de 12e eeuw verschenen de eerste kloosters in Fryslân. Dit past dus in de chronologie van de bouw van de Aalsumer kerk. Halverwege de 13e eeuw werd aan de oostzijde van de kerk een koor aangebouwd.

In dorpen die uitgroeiden tot lokale centra trok de komst van de kerk ook niet-agrarische bewoning aan. Het ging dan voornamelijk om ambachtslieden die zich in huisjes nabij de kerk vestigden (buurtjes). Aalsum bleef echter voornamelijk een agrarisch terpdorp met boerderijen langs de terprand. In het dorp heeft nooit historische buurtvorming plaatsgevonden.



▲ Afb. 6

Op de kerkklok van Aalsum (gietjaar 1499) is de Heilige Catharina met gebroken rad en zwaard afgebeeld (RCE, KLV-0121). Catharina was onder andere beschermheilige tegen de pest.

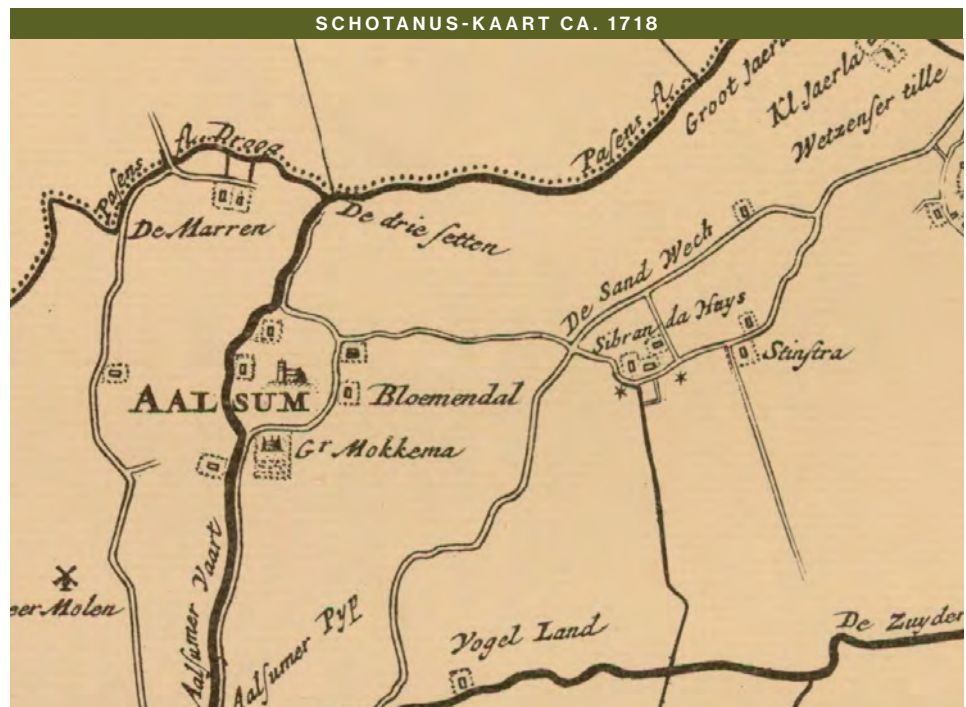
Dorpshistorie

STATES

In de late middeleeuwen verrezen in Fryslân op diverse plekken verdedigbare stenen (woon)torens. Dit waren zogeheten stinsen die het decor vormden voor familietwisten tussen adellijke families in de 14e en 15e eeuw. Aan de zuidkant van de Aalsumer terp heeft in die tijd ook een stins gestaan. De laat 15e-eeuwse bewoners van de stins waren Tyaert en Gherbrandt Mockema. Zij verzetten zich tegen de groeiende macht van de stad Groningen (en daarmee ook tegen de Vetkopers). In 1492 werd het huis van Tyaert en Gherbrandt Mockema voor de tweede keer vernield door Vetkopers. Op de plek van de voormalige stins werd in de 16e eeuw een state (aanzienlijk woonhuis) gebouwd die de naam Mockema State kreeg.

De Mockema State stond waarschijnlijk op een omgracht terrein met poortgebouw. In de 16e, 17e en een deel van de 18e eeuw was het nog een adellijke state. In de loop van de 18e eeuw moet het verval zijn ingetreden. Aan het begin van de 19e eeuw was geen sprake meer van adellijke state. Wel is het poortgebouw nog een poos als woonverblijf gebruikt. Iets te noordwesten van de Mockema State moet ooit ook een state aanwezig zijn geweest. Deze werd Klein Mockema of Bloemendal genoemd. Over een eventueel stategebouw is weinig bekend. Het was hoogstwaarschijnlijk een bescheiden exemplaar dat meer van een boerderij weg had. Op het desbetreffende erf (Mockamawei 15) staat tegenwoordig een historische boerderij.

Afb. 7 ►
Uitsnede Schotanus-kaart
(1718) waarop de locaties
van de (voormalige) states
zichtbaar zijn.



Binnen het dorpsgebied van Aalsum, ter hoogte van de voormalige buurtschap Sibrandahûs, stond ooit ook een gebouw dat als state werd aangeduid. Deze Stinstra State heeft waarschijnlijk nooit het uiterlijk van een voornaam woonhuis gehad. In 1583 werd het omschreven als een Fries langhuis. Dit is een boerderijtype met laag dak dat tot in de 18e een vroege 19e eeuw veelvoorkomend was op het Friese platteland. Aan het einde van de 16e eeuw was Jan Petersz toe Stins de bewoner van de state. Naar hem is de state waarschijnlijk vernoemd. Tegenwoordig staat op het voormalige stateterrein een oude kop-hals-rompboerderij die nog steeds de historische naam 'Stinstrastate' draagt.

BOERDERIJ 'STINSTRASTATE'



◀ Afb. 8
Kop-hals-rompboerderij Stinstrastate, gelegen in het voormalige buurtschap Sibrandahûs (L.M. Tangel, RCE, 151620).

LANDSCHAPSTYPE



Het statelandschap

Het statelandschap omvat de state-terreinen en omliggende landerijen van een state. Vanaf de 16e eeuw verschenen met name op de Friese klei vele staten. Vaak waren dit fraaie woningen waar notabelen woonden. De meeste state-terreinen waren omgracht en hadden vaak ook iets van een poortwerk of oprijlaan. Sommige staten zijn ontstaan op voormalige stins-terreinen. In de 18e en 19e eeuw werden veel staten gesloopt. Vaak kwam daar een (heren)boerderij voor terug. Dergelijke boerderijen dragen meestal nog de naam van de oude state.

- Deze landschapstypologieën zijn ontwikkeld in het kader van het project "Mei It Ferline Foarút". Voor meer informatie zie de [website](#).



HISTORISCHE DORPSSTRUCTUUR

Aalsum is van origine een radiaal terpdorp. Een radiale terp is een cirkelvormige terp met een duidelijk middelpunt. Op het centrale deel van de terp lag meestal eerst een drinkwaterpoel (dobbe). Later kwam op die plek vaak een kerk te staan. Vanuit dat middelpunt liepen de percelen taps toe en werden richting de terprand steeds iets breder. Bij een hoge radialiteit liep deze indeling door in de verkaveling direct rondom de terp. De huizen lagen meestal op of langs de terprand. Om de terp liep een ringweg, soms ook wel een ossenweg genoemd.

De historische nederzittingsstructuur van Aalsum voldoet in grote lijnen aan de bovengenoemde criteria. Om een deel van de dorps terp liep (en loopt nog steeds) een ringweg (tegenwoordig Mockamawei). Aan de westzijde van de terp lag echter geen ringweg, maar de Ealsumer Feart. Deze waterweg vormde een verbinding tussen de Dokkumer stadsomgrachting en de Peazens, die later vooral als vaart ging fungeren. Aan de noordwestkant van Aalsum, direct langs de vaart, ligt ook een langwerpig hooggelegen perceel. Dit is een zogeheten fjelling: een van oudsher hoger gelegen stuk bouwland dat meestal nabij of tegen een terp lag. Ten noordwesten van Aalsum is in de loop van de eeuwen een oude meander in de (Alde) Peazens gedeeltelijk verland.



▲ Afb. 9

Op de Eekhoffkaart (ca. 1850) is de dorpsstructuur van en historische verkaveling rondom Aalsum te zien.

De Aalsumer terp had voor afgraving een relatief grote omtrek met een diameter van om en nabij 350 meter. De percelen direct rond de ringweg sloten ongeveer aan op de radiale/ronde vorm van de terp. Iets verder van de terp werd de historische verkaveling getypeerd door blokverkaveling. Op plekken waar voorheen kweldergeulen stroomden was de verkaveling meestal onregelmatig met hier en daar bochtige kavelsloten. Op de kwelderwal aan de noordzijde van het dorp was de blokverkaveling regelmatiger van karakter.

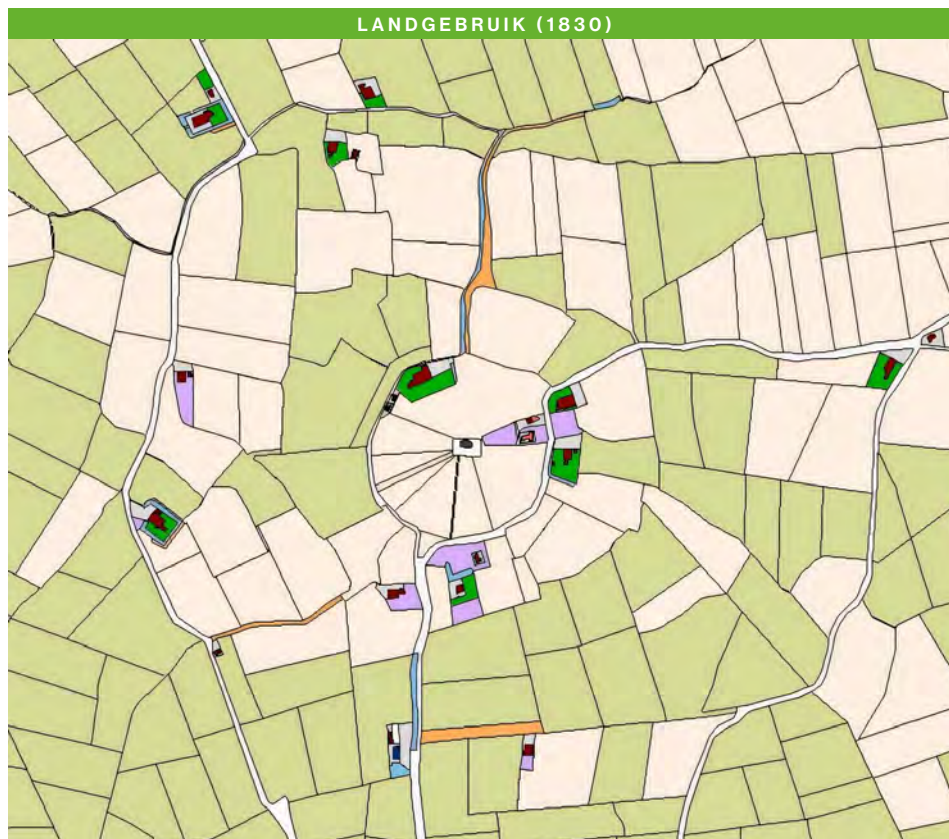
Afb. 10 ►

De ringweg, tegenwoordig geasfalteerd, bepaalt nog altijd in belangrijke mate de dorpsstructuur aan de oostkant van Aalsum.



Van oudsher stonden slechts een paar gebouwen op het hogere terpgedeelte binnen de ringweg. De kerk vormde het centrale punt van de terp. Ten oosten van de kerk stond de pastorie en een schoolgebouwtje. Aan de noordwestzijde waren twee huisjes en een boerderij te vinden. De bebouwingsdichtheid op de terp was zeer laag. Een groot deel van de terp bestond uit bouwland. Buiten de ringweg stonden enkele boerderijen. Verspreid over het dorpsgebied lagen ook enkele boerenerven (vaak langs landwegen of het water gesitueerd). Alleen in de voormalige buurtschap Sibrandahûs en later bij Tiltsjebuorren was sprake van een klein huizencluster. Dit patroon zonder grote bebouwingsconcentraties bestaat in principe nog steeds binnen het dorpsgebied van Aalsum.

►► Voor meer informatie over het dorptype 'terpdorp' zie Dorpenatlas Fryslân (typologie → terpdorpen).

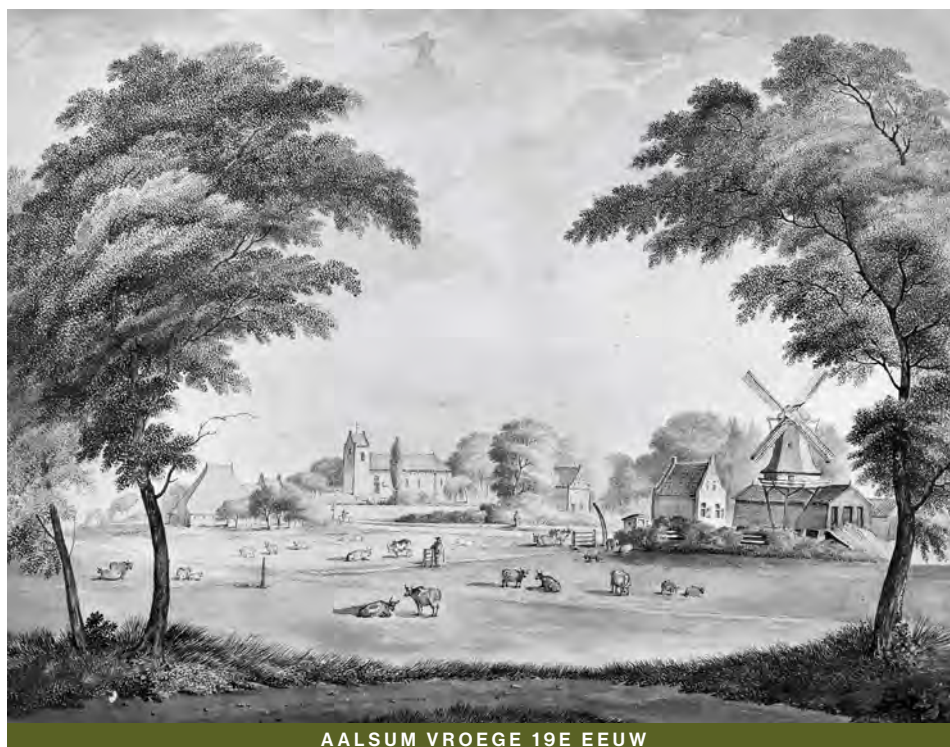


◀ Afb. 11
Kadastrale situatie rond 1830 met verschillende vormen van landgebruik (HisGIS). De voormalige school bevond zich aan de oostkant van de kerk.

■	huis
■	kerk
■	tuin
■	erf
■	wegen
■	boomgaard
■	bouwland
■	weiland
■	water

Afb. 12 ►

Tekening van Aalsum gezien vanaf stadswal Dokkum (A.J. van der Wal, RCE, 233266). Waarschijnlijk in de vroege 19e eeuw getekend. De houtzaagmolen (Eben Haëzer) was al aanwezig. Voor de molen langs liep de Ealsumer Feart. De kerk had rond deze periode nog een zadeldak.



LIGGING TEN OPZICHTE VAN DOKKUM

Het oude dorpsgebied van Aalsum strekte zich ooit in het zuiden uit tot het noordelijke deel van de Dokkumer gracht. Het rechts- of stadsgebied van Dokkum bevond zich toen uitsluitend binnen de omgrachting. In de stadsomwalling van Dokkum waren vier toegangs- of landpoorten aanwezig. Aan de noordkant lag de Aalsumerpoort. Bij deze poort ontstond in de 18e of vroege 19e eeuw een bebouwingsconcentratie, welke in de 19e eeuw kadastraal gezien nog tot Aalsum werd gerekend. In de 19e eeuw werden de Dokkumer poortgebouwen gesloopt. De toegang naar de Dokkumer binnenstad gaat nog steeds via de locaties waar vroeger de toegangspoorten stonden (nu vaak moderne ophaalbruggen).

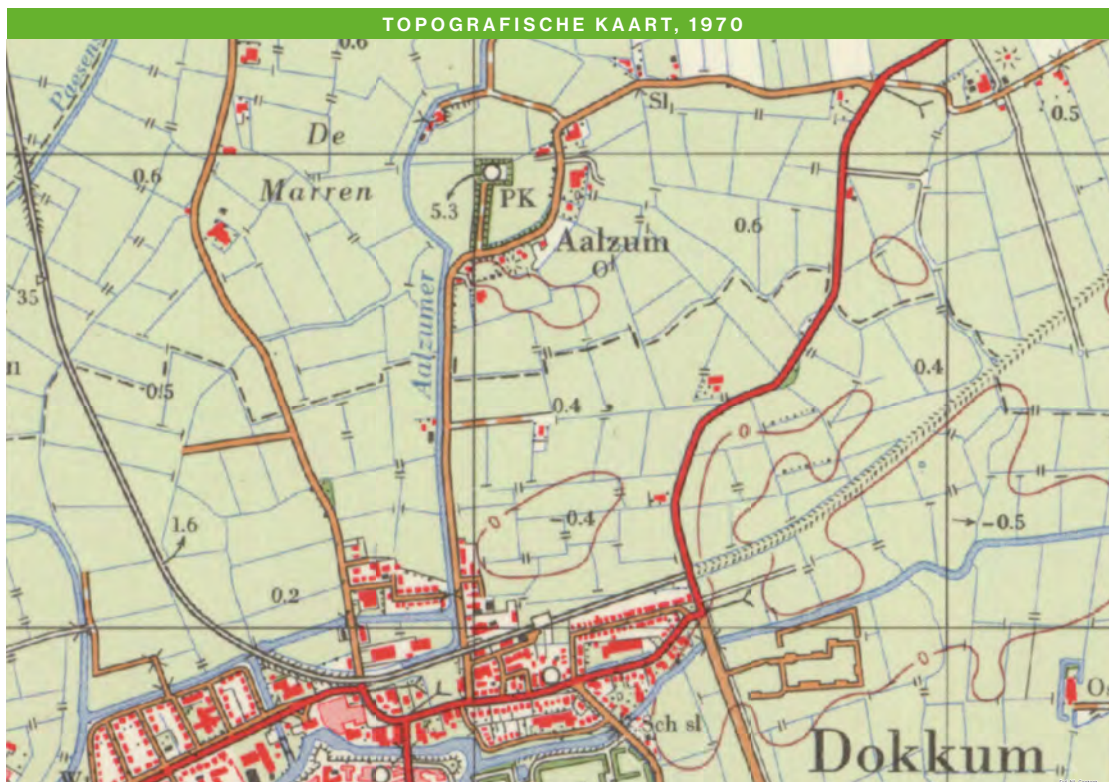
Aalsum lag binnen de grietenij en latere gemeente Oostdongeradeel. Tot de gemeentelijke herindeling van 1984 waren de Friese steden zelfstandige rechtsgebieden. Ze vormden vanaf halverwege de 19e eeuw eigen gemeenten. Met de uitbreiding van Dokkum naar het noorden in de 19e en vooral de 20e eeuw moest de gemeentegrens van Oostdongeradeel regelmatig worden gecorrigeerd. Dit leverde soms spanningen op. Een voorgestelde grenscorrectie ging bijvoorbeeld niet door omdat de toenmalige burgemeester van Oostdongeradeel door die correctie in Dokkum zou komen te wonen.

Afb. 13 ►

Deel van historische stadsplattegrond (1664) Dokkum. Bovenste helft geeft een impressie van de land- en waterpoorten aan de zuidkant van de oude binnenstad van Dokkum. Op de plattegrond zelf is de meest noordelijke overgang de plek van de voormalige Aalsumerpoort. Op de kaart is overigens geen duidelijk poortgebouw ingetekend, maar vlak bij wel een grote brug.



De oude parochie- of kerkelijke gemeentegrenzen bleven tot 2005 gehandhaafd. Dit betekende dat het noordelijke deel van Dokkum dat buiten de stadsomgrachting lag kerkelijk gezien bij Aalsum hoorde. Na grondig overleg werden de hervormde gemeenten van Aalsum-Wetsens en Dokkum in 2005 samengebracht in de Protestantse Gemeente Dokkum-Aalsum-Wetsens.



▲ Afb. 14

Op de topografische kaart van 1970 is te zien dat de grens tussen Dokkum en toenmalige gemeente Oostdongeradeel (onderbroken lijn) een stuk in de richting van Aalsum is opgeschoven.

TERPAFGRAVING

Vanaf omstreeks 1880 vonden de eerste terpaafgravingen plaats. In die tijd werd in toenemende mate gekeken naar verbetering van de agrarische productiviteit. Terpaarde bleek een zeer vruchtbaar goedje te zijn. Dit omdat terpgronden eeuwenlang (en soms onbedoeld) met nutriënten zijn verrijkt (met name door menselijke activiteit en bemesting). De afgegraven terpaarde gebruikte men voornamelijk om uit te strooien over landerijen met een matige bodemvruchtbaarheid.

Vooral terpen met weinig of geen bebouwing werden afgegraven. De Aalsumer dorpsterp viel al vrij vroeg ten prooi aan afgraving. Rond 1884 begon de afgraving. Grote delen van de dorpsterp werden weggegraven. Het ringpad, kerkterrein en een strook langs het Tsjerkepaad bleven gespaard. Hier zijn nog duidelijke hoogteverschillen of steilranden zichtbaar. Ook de erven die toentertijd op of langs de terp(rand) lagen ontkwamen aan afgraving. Door de afgravingen veranderde het landgebruik binnen de terpomtrek van akker- naar weiland. Aan de dorpsplattegrond is sindsdien echter weinig veranderd.

TERPAFGRAVING ZUIDKANT 1884



◀ Afb. 15
Terpafgraving in uitvoer, iets ten zuiden van het kerkterrein, 1884 (Tresoar, 25145).



TERPAFGRAVING ZUIDOOSTKANT 1884

Afb. 16 ▶

Terpafgraving tussen ringweg en zuidoostkant kerkterrein, 1884 (RCE, 239144). Merk op dat de skûtsjes voor het afvoeren van de terpaarde kennelijk tot in het gebied binnen de ringweg kwamen.

RINGWEG OP TERPRESTANT



◀ Afb. 17
De ringweg (Mockemawei) aan de zuidoostkant van Aalsum ligt duidelijk hoger dan de omgeving.

TREINSTATION

Rond 1900 werd een spoorlijn tussen Leeuwarden en Dokkum gerealiseerd. Het tracé volgde tussen Leeuwarden en Ternaard de doorlopende kwelderwal en boog in zuidelijk richting af naar Dokkum. Van Dokkum liep het spoor eerst door tot Mitselwier. Rond 1913 werd het spoor in noordoostelijke richting verlengd tot aan Eanjum. De gehele spoorlijn werd ook wel het Dokkumer Lokaaltje genoemd. Tot in de jaren dertig werd de lijn nog benut voor passagiersvervoer.

Het treinstation van Dokkum kwam ten noorden van het oude centrum te staan. Het lag daarmee in het toenmalige dorpsgebied van Aalsum. Het station werd daarom omgedoopt tot Station Dokkum-Aalsum. Ten zuiden van de halte ontwikkelde de Stasjonswei zich als laan met fraaie bebouwing. Nadat het passagiersvervoer in de jaren dertig stopte, werd de spoorlijn van het Dokkumer Lokaaltje nog enkele decennia gebruikt voor goederenvervoer. In de jaren zeventig werd het oude stationsgebouw gesloopt en het spoor opgeruimd.

Afb. 18 ►
Station Dokkum-Aalsum
met daarachter de
behuizing aan de weg 'Bij
Het Station' (W. Kramer,
RCE, 037863).



STATION DOKKUM-AALSUM



STATIONSWEI, 1917

◄ Afb. 19
Ingekleurde foto van
Stationswei, 1917 (Tresoar,
STHo480).

Dorpsverhaal

Wapendropping

Op 20 oktober 1944 worden er voor het eerst door de geallieerden wapens gedropt in Friesland en wel bij Aalsum. Die wapens zijn voor de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten (NBS). Het is het verzetsleger dat hielp bij de bevrijding van Friesland. In totaal zijn er in Friesland 2500 leden van de NBS.



▲ Piet Veeninga, januari 2005.

Droppingahiem

"Mijn naam is Piet Veeninga en ik ben boer geweest op Droppingahiem boven Dokkum. Ik was ongeveer 20 jaar en mijn vader, die daar tijdens de oorlog boer was, was 58 jaar, toen er bij ons wapens werden gedropt. Onze boerderij noemden ze toen "De Rimboe". Hij lag niet aan een verharde weg.

Ik zal je vertellen hoe ik bij die wapendroppings terecht gekomen ben. Op een dag kwamen er 3 mannen op bezoek. "Wij komen in opdracht van onze regering in Londen", zeiden ze. "Wij vragen toestemming om uw land te mogen gebruiken voor een wapendropping. Ze droppen wat, wij nemen het direct mee en vertrekken weer." Mijn vader gaf z'n toestemming en zei: "Het zal wel wat meevallen".

De eerste keer

Dat was dus het begin. We wisten niet waar we aan begonnen waren. We dachten dat er een kist met pistolen zou vallen. De eerste keer hadden we het er nog over dat we die kist niet op onze kop moesten krijgen. We wisten niet eens dat ze met een parachute kwamen. De KP (knokploeg) had revolvers nodig, maar uit Engeland gooiden ze ook wapens neer voor de NBS.

verhaal vervolgt →

"De worm heeft rode haren"

Als we de slagzin: "De worm heeft rode haren", 's middags half twee voor de radio hoorden wisten we dat er 's avonds bij ons een dropping kwam. Bij zo'n dropping waren ± 40 man betrokken. Die kwamen uit verschillende richtingen naar onze boerderij. Elke keer hadden wij een wachtwoord zoals bijvoorbeeld 'Rode School'.

Wij kenden elkaar niet. Dat was een voorwaarde voor het verzet, want stel dat je opgepakt werd: hoe minder je wist, hoe beter het was. Daarom kwamen de verschillende KP-ploegen overal vandaan. Eén van die knokploegen bij de eerste dropping, kwam uit Dantumadeel en die stond onder leiding van Klaas Wijbenga uit De Valom. Ik stond hen dan op te wachten om hen naar hun wachtpost te brengen en daar waakten zij dan de hele nacht in de berm van de sloot.

Wij hadden met hen de volgende tekens afgesproken:

- Eén lichtflits: er is een Duitse patrouille onderweg.
- Twee lichtflitsen: de Duitsers merken iets.
- Met de lamp een cirkel maken: de Duitsers komen eraan, maak dat je wegkomt!

Het toestel dat de wapens kwam droppen kwam uit Engeland en vloog tussen Ameland en Schiermonnikoog door laag over het water. Ze moesten zo laag vliegen om het luchtafweergeschut te ontwijken. Over het wad aangekomen, ging het recht op onze boerderij af. Wij stonden dan in het land. Soms hadden we al uren staan wachten.

Degene die de leiding had, had de touwtjes stevig in handen: wij mochten niet in groepjes bij elkaar staan en we mochten niet roken. Een brandende sigaret is in het donker op grote afstand te zien. We hadden zaklampen met daaromheen een buis waarmee we recht omhoog schenen, zodat alleen de piloot deze lampen, die ook de windrichting aangaven, kon zien. Eén van ons seinde in morse de letter K.

Angst

De spanning was te groot om bang te zijn. Wij wisten wat we moesten doen. Wij voelden het als een stukje bevrijding wanneer dat Engelse toestel contact met ons had en z'n wapens dropte. De vrouwen thuis waren bang. Ze wisten niets en maakten zich de meeste zorgen. De mannen zeiden niet meer dan: "Wij moeten vanavond even weg!". Veel vrouwen waren echte verzetshelden. Zij waren bang, maar namen toch een onderduiker in huis. De rol van de vrouw in het verzet is veel te weinig belicht.

verhaal vervolgt →

De dropping

Als het vliegtuig kwam, altijd een zware bommenwerper, dan vloog die over het land van onze boerderij en dan door richting Damwoude. Eerst moesten ze namelijk de aanvliegroute tegen de wind in bepalen. Dan kwamen ze terug en dropten de containers met wapens tegen de wind in, terwijl ze boven het land van onze boerderij, vol gas, zo steil mogelijk en met veel lawaai omhoogklommen. Wij dachten dat ze het lawaai in Dokkum (waar de Duitsers lagen) wel konden horen. Maar gelukkig ging alles goed.

De containers vielen er achter elkaar uit en lagen op de grond vaak niet meer dan 20 m uit elkaar. De wapens zaten in grote containers met een parachute eraan en een stootkussen eronder. De kleur van de parachute zorgde ervoor dat we direct wisten wat erin zat.

Het vervoer

Meestal ging het vervoer van de wapens per schip verder. 's Nachts haalden we de wapens uit de containers. De containers zelf lieten we naar de bodem van de vaart zakken en de parachutes verstopten we. Eerst op onze boerderij, maar toen dat te gevaarlijk werd ergens op het land. Soms vervoerden we de wapens in lijkisten en we hebben ze ook wel eens op het kerkhof onder een grafsteen verstopt.

Mist

Tijdens 4 droppings zijn er in totaal 87 containers met wapens gedropt. Eén keer hadden we sterke grondmist. Wij zaten met de lampen op elkaars schouder, maar de piloot zag ons niet. Hij kwam wel steeds overvliegen, maar is daarna met de wapens weer naar Engeland gegaan.

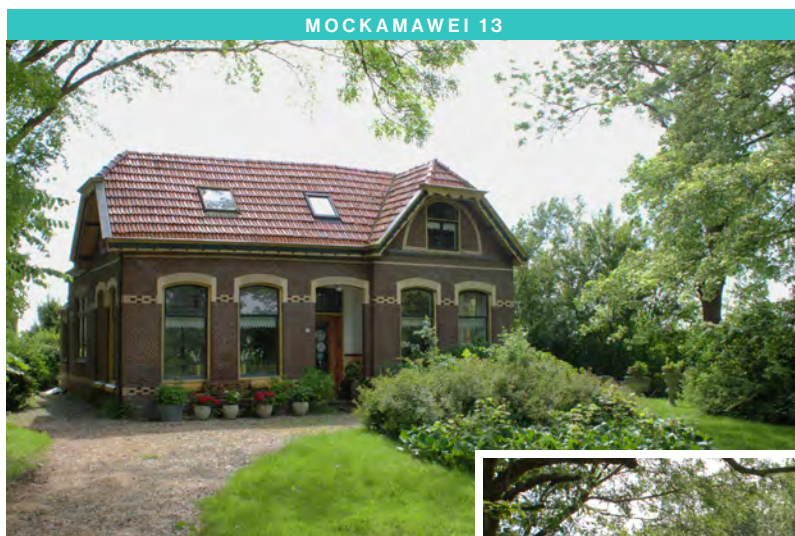
Piet Veeninga is in 2018 overleden. Piet Veeninga (1924-2018) heeft voor de Stichting "Samenwerkend Verzet 1940-1945" vele schoolklassen verteld over de Tweede Wereldoorlog en over wat hij in die oorlog zelf had meegemaakt.

Door: Piet Veeninga

ONTWIKKELINGEN AFGELOPEN EEUWEN

In Aalsum hebben na de terpaftgravingen geen schokkende veranderingen in de dorpsstructuur plaatsgevonden. De (voormalige) terprand vormt nog steeds de as waarlangs de meeste huizen liggen. In de afgelopen eeuw zijn slechts enkele nieuwe erven aangelegd. Ook zijn op een aantal oude erflocaties nieuwe huizen gebouwd. Langs de zuidkant van de ringweg liggen met name reguliere woningen. Iets noordoostelijker is een woonhuis in jugendstil-stijl te vinden. De twee boerderijen iets ten noorden daarvan staan nog op (deels) omgrachte erven en horen bij de historische bebouwing van het dorp.

Binnen de ringweg zijn ook nog twee laat 19e-eeuwse woonhuizen te vinden (liggen praktisch tegen elkaar aan). Op deze plek stond in de 19e eeuw nog een klein openbaar schooltje. Aan de westkant van het dorp zijn slechts twee huizen aanwezig. De middeleeuwse kerk van Aalsum heeft sinds halverwege de 19e eeuw geen torengedebouw meer. Rond 1843 werd de oude toren gesloopt. Ter vervanging kwam een houten geveltoren op het dak te staan. In deze periode is ook een nieuw toegangshek geplaatst.



MOCKAMAWEI 13

◀ Afb. 20
Jugendstil-achtig woonhuis
aan de ringweg (bouwjaar:
1911).



MOCKAMAWEI 15

Afb. 21 ▶
Historische boerderij aan
de Mockemawei met erf
dat gedeeltelijk binnen een
omgrachting ligt.



CATHARINAKERK

▲ Afb. 23

Catharinakerk met 19e-eeuwse geveltoren (A.J. van der Wal, RCE, 154704).

Langs de Ealsumer Feart ter hoogte van de Dokkumer wijk 'Weeshuislanden III' heeft lange tijd een zaagmolen gestaan. Deze heette de Eben Haëzer, verwijzend naar de gedenksteen opgericht door profeet Samuël om de overwinning van de Israëlieten op de Filistijnen te vereeuwigen. De molen werd in de 18e eeuw gebouwd op een stelling. Tegen de molen was een zagerij aangebouwd. Begin 20e eeuw heeft de Eben Haëzer nog even gediend als mosselpellerij. In 1927 werd de molen afgebroken.



▲ Afb. 24

Tekening Ids Wiersma van de houtzaagmolen te Aalsum, ca. 1930 (RCE, 233263).

In het noorden van het dorpsgebied vormde een lus in de (Alde) Peazens de oude grietenijgrens tussen Oost- en Westdongeradeel. De Ealsumer Feart sloot in het zuidoosten op die lus aan. De oude meander van de Peazens verlandde na verloop van tijd. In de tweede helft van de 20e eeuw is de Ealsumer Feart ter hoogte van Tiltsjebuorren in westelijke richting verlengd tot aan de oude loop van de Peazens. De 'lus' werd hiermee als het ware afgesneden. Verder naar het westen werd vanuit de oude loop van de Peazens een kavelsloot verbreed en verdiept tot iets voorbij de Hantumer Feart.

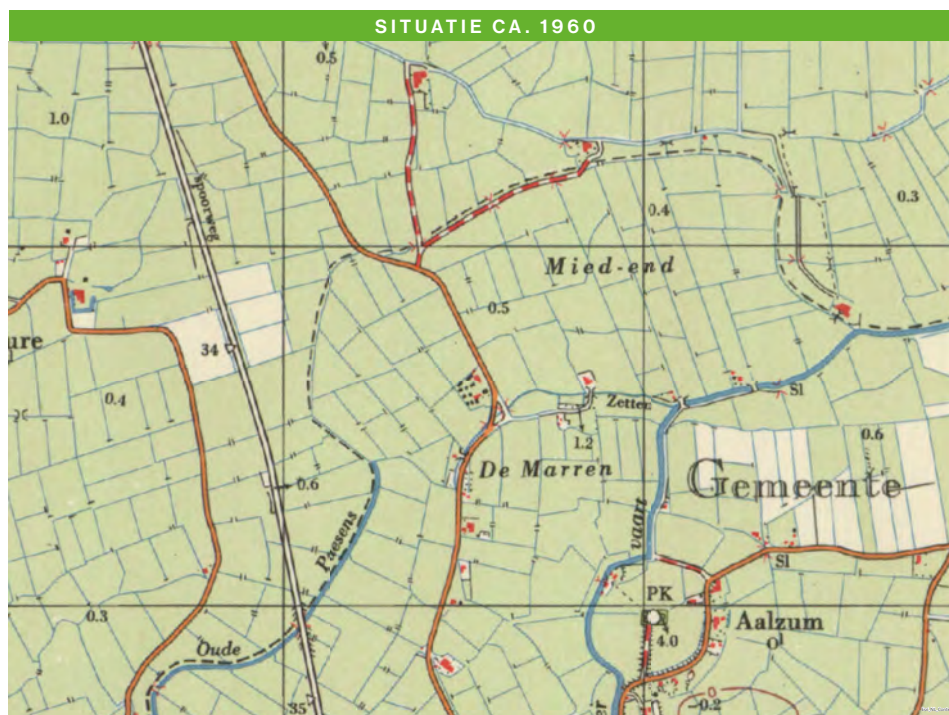
Voordat deze waterstaatkundige veranderingen plaatsvonden was ten noordwesten van Aalsum al een buurtje nabij het water aanwezig. Dit buurtje ontstond ergens in de 19e eeuw bij een bruggetje over de toen nog smalle aftakking van de (Alde) Peazens. In de 20e eeuw kwam het buurtje te boek te staan als Tiltsjebuorren, naar het Friese woord voor brug: 'til' of 'tille'. Net iets boven de Ealsumer Feart werd ergens tussen 1970 en 1984 ook een weg aangelegd. Deze weg heet de Droppingwei, vernoemd naar een wapendropping die hier tijdens de Tweede Wereldoorlog heeft plaatsgevonden. Ter hoogte van Droppingawei 3 staat een oorlogsmonument.

Afb. 25 ►
Ealsumer Feart aan noordkant dorp met op de achtergrond enkele erven horende bij buurtschap Tiltsjebuorren.



In het landschap direct rond Aalsum heeft de Ruilverkaveling Oost- en Westdongeradeel (1970 – 1991) relatief weinig impact op het historische verkavelingspatroon gehad. Aan de oostkant van de Mockamawei is de radiaire verkaveling bijvoorbeeld nog zichtbaar. In deze periode werd ook het eerste deel van de Dokkumer wijk Weeshuislanden III gerealiseerd. Net voor die tijd was de stadsgrens van Dokkum naar het noorden verlegd tot bijna aan de zuidelijke rand van de Aalsumer terp. Het dorp heeft zijn zelfstandigheid behouden, maar is voor voorzieningen aangewezen op Dokkum.

Aalsum is een boomrijk dorp. Niet alleen het kerkterrein en de erven zijn voorzien van het nodige groen. Rond het dorp zijn opvallend veel zilverpopulieren te vinden. Ze staan in groepjes op grasvelden of in (dubbele) rijen langs de (voormalige) terprand. Een deel hiervan lijkt tijdens de ruilverkavelingsperiode te zijn aangeplant.



◀ Afb. 26a
Topografische kaart van
Aalsum uit 1960.

Afb. 26b ▶
Topografische kaart
van Aalsum uit 2023. De
Peazens is verbreed en
met een nieuw kanaalvak
doorgetrokken tot aan de
Foudgumer Feart. De Alde
Peazens stroomt nog steeds
langs Boarnwerthuzen.



80 JAAR VRIJHEID



◀ Afb. 27
Herdenking 80 jaar
bevrijding (april 2025).

Afb. 28 ▶

De voormalige terprand van
Aalsum wordt gesierd door
met name zilverpopulieren.

TERPRAND MET ZILVERPOPULIEREN



Verder lezen?

Een leeslijstje met aanraders:

- *Catharinakerk, parel in het Friese landschap.* (F. Buurma)
- *Terpafgravingen in Friesland* (J. Arjaans, in: Historisch-Geografisch Tijdschrift 8, 1990).
- *Oer Ealsum Ald en Nij.* (S.E. Wendelaer Bonga, uitgave 1942)
- *Ealsum fan doe en no.* (A.C. Boonstra-Oegema, Joh. Jensma, uitgave 1988)
- *Noordelijk Oostergo: De Dongeradelen.* (Herma M. van der Berg, uitgave 1983)

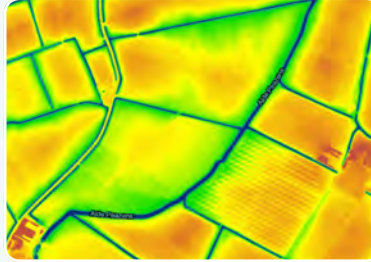
Dorpskenmerken

Het landschap vormt de basis voor elk dorp en is daarom bepalend voor hoe we onze leefomgeving hebben vormgegeven en benut. Dorpen volgen de logica van het landschap met haar specifieke bodem- en wateromstandigheden en zijn van daaruit verder ontwikkeld. Elk dorp verkreeg vervolgens zijn eigen structuur en (steden)bouwkundige kenmerken. Deze dorpskenmerken kunnen als inspiratiebron en bouwsteen voor de toekomst dienen.

Aardkundige sporen

- 1.1 Op sommige locaties veenlaag in ondiepe ondergrond.
- 1.2 Ligging op voormalige kwelder- of oeverwal (Peazens-zeearm).

- 1.3 Subtiële laagtes langs voormalige geulsysteem (kwelderbekken).



- 1.4 Voormalige kweldergeulen in de vorm van bochtige sloten en vaarten (o.a. Peazens en Suderie).

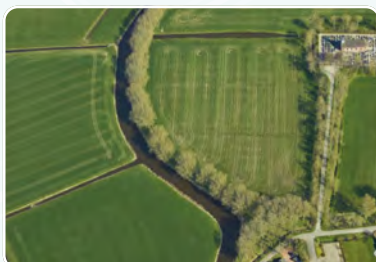


Landschapshistorische sporen

- 2.1** Grotendeels afgegraven dorpsterp: kerkterrein, kerkpad, historische erven en ringweg niet weggegraven.



- 2.2** Radiaire verkaveling langs (voormalige) terprand.



- 2.3** Onregelmatige blokverkaveling nabij voormalige kweldergeulen.



- 2.4** Regelmatige blokverkaveling op (voormalige) kwelderwal.



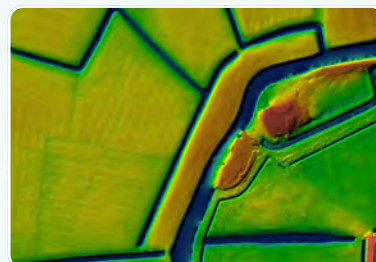
- 2.5** (Alde) Peazens als voormalige grietenij-, parochie- en dorpsgrens.



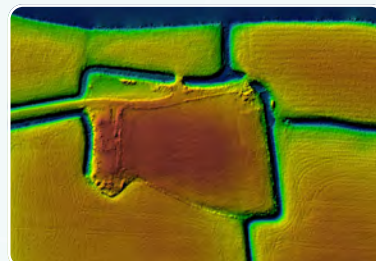
- 2.6** Overgebleven stukken omgrachting voormalige stateterreinen (Mockemastate en Bloemendal).



- 2.7** Fjelling: hoger gelegen stuk voormalig (akker)land ten westen Ealsumer Feart (bijzondere verkaveling).



- 2.8** Verhoogde woonplaatsen (12e of 13e eeuw) met historische boerderij (De Marren).



Infrastructuur en stedenbouw

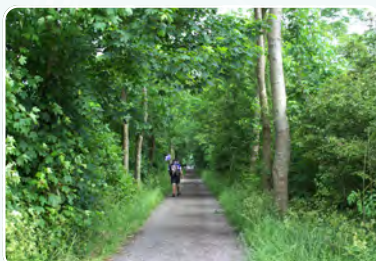
- 3.1 Historische dorpsbebouwing verspreid langs ringweg/terprand.



- 3.2 Ealsumer Feart langs westelijke lijn terprand.



- 3.3 Smalle geasfalteerde wegen ter hoogte dorp (Mockamawei, Tsjerkepaad).



- 3.4 Deels vergraven en verbrede Peazens/Ealsumer Feart als belangrijkste waterverbindingen.



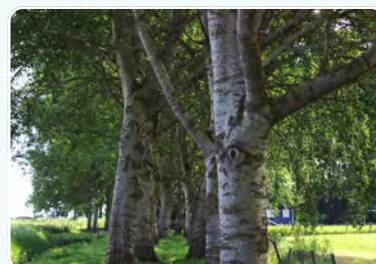
- 3.5 Verspreide bebouwing binnen dorpsgebied met enige clustering rond buurtschappen (Tiltsjebuorren en Sibrandahûs).



- 3.6 Historisch pad (Tsjerkepaad) tussen kerkerrein en noordwestkant Aalsum en tussen Ealsumer Feart en Tiltsjebuorren.



- 3.7 Groepjes en rijen zilverpopulieren langs voormalige terprand/dorpsvaart.



- 3.8 Dorpsgroen in de vorm van boomrijke erven en omzoomd kerkerrein en -pad.



Bebouwing en erfgoed

- 4.1 Middeleeuwse dorpskerk (Sint Catharinakerk) met 19e-eeuwse houten torengel.



- 4.2 Historische boerderijen (o.a. Mockamawei 3, 15 en 17).



- 4.3 Monumentale kop-hals-rompboerderij op voormalig terrein Stinstra State.



- 4.4 Vrijstaand pand in jugendstil-stijl (Mockamawei 13).



- 4.5 Laat 19e-eeuwse woonhuizen (o.a. Mocakamawei 8, 12 en 14).



- 4.6 19e-eeuws toegangshek kerkterrein.



- 4.7 Elektriciteitshuisje gebouwd in 1925.



- 4.8 Historische boerderij "Smilinghof" met onderduikgeschiedenis.



- 4.9 Oorlogsmonument "Droppinghiem".



Mei It Ferline Foarút



Mei it ferline foarút:

met het verleden vooruit!

Kunnen we de (oude) kenmerken van het dorp gebruiken bij (nieuwe) ontwikkelingen en opgaven die nu in een dorp spelen? Ja, dat kan! En dat is precies waar dit hoofdstuk over gaat. Het idee is simpel: kijk welke opgave er is en combineer dat met een dorpskenmerk. Het resultaat is een idee voor een ontwikkeling die past bij het karakter van het dorp. Kortom:



Zo gaan we met het verleden vooruit en kan een dorp ontwikkelen met behoud van de eigen kenmerken.

Hieropvolgend staan een aantal voorbeelden. De opgaven komen voort uit gesprekken met inwoners. De kenmerken zijn een resultaat van de dorpsbiografie. Samen vormen ze ideeën waar het dorp mee aan de slag kan.



Radiale (alzijdige) terpstructuur.



Aalsum als dorp herkenbaar in het landschap.



Openheid tussen Dokkum en Aalsum behouden.





Rijkdom aan dorpsgroen.



Meer biodiversiteit.



**Aan-/herplant van inheemse
boomsoorten en onderbegroeiing.**



Kerk als baken in het landschap.



Kerk als baken in de samenleving.



**Nieuwe functies in de kerk
mogelijk maken.**



De Ealsumerfeart.



Vergroten van
recreatiemogelijkheden.



Herstel van de bevaarbaarheid.



Ringweg.



Stimuleren van beweging.



**Vrijliggend wandelpad langs de
vaart.**

Ideeënbus

De dorpsbiografie is tot stand gekomen met externe kennis én met expertise vanuit Aalsum. Vooral uit Aalsum zelf komen tal van ideeën naar voren om het dorp nog beter, mooier en aantrekkelijker te maken. Deze ideeën zijn met name gericht op het behouden en benutten van bestaande (en) historische kwaliteiten en het ontwikkelen van nieuwe kwaliteiten met respect voor de historie van het dorp. Om deze ideeën op te halen is een expertavond met een aantal inwoners gehouden en heeft het online platform “Stem van Noardeast” open gestaan waar bewoners hun “stikje goud” deelden. Hier wordt een selectie van genoemde ideeën weergegeven.

Idee

Inheemse boomsoorten inzetten ter vervanging van de huidige exoten.

Idee

Het vergemakkelijken van een rondtocht voor kleine vaarrecreatie uit Dokkum

Idee

Toegankelijkheid en begaanbaarheid van wandelpaden verbeteren. Paden waren vroeger zeer belangrijk voor onderlinge verbintenis dorpen, zowel fysiek als sociaal. Dit biedt ook kansen voor verdere ‘verrobuusting’ van het wandelnetwerk. Het tracé van het voormalige “Fiskwivenpaad” biedt hiertoe een zeer mooie en concrete kans.

"DE NABIJHEID VAN DE STAD OMARMEN,
EN TEGELIJKERTIJD OP AFSTAND
HOUDEN"

Toekomstbestendig erfgoed

Er liggen kansen voor nieuwe functies in de kerk. Bijvoorbeeld als (parttime) overnachting- of bezinningsplek, stiltecentrum, gedenkpunt, wandelstop, MFC, (natuur)educatieplek of kunstenaarsatelier? Een zogenaamde "pionierskerk", waar oud en nieuw samenkomen, in de breedste zin van het woord.

Idee

Het Dokkumer Lokaaltje zou als wandelroute-thema kunnen dienen.

Idee

Aalsum als Tsjerketún 2.0 nabij Dokkum. Niet als kerkhof, wél als gemeenschappelijke kerktuin/parktuin.

Verklarende woordenlijst

WOORD	UITLEG
A Aftichelen	Het afgraven van de bovenste laag grond, bijvoorbeeld klei voor de steenindustrie.
B Bekken	Een laag gebied in de vorm van een kom waar water zich kan verzamelen.
Blokverkaveling	Verdeling in blokvormige (soms onregelmatige) percelen.
D Diaconie	Kerkelijke instelling die zich bezighoudt met armenzorg en hulpverlening.
Doleantie	Scheuring binnen de Nederlandse Hervormde Kerk in 1886.
Doorwaadbaar	Op een manier begaanbaar waarbij men door water kan lopen, zonder te zwemmen.
Dorpssilhouet	Hoe een dorp eruitziet van een afstand, bijvoorbeeld met een molen of kerktoren. Ook wel 'Skyline' genoemd.
E Eendenkooi	Een vijver met vangpijpen om wilde eenden te vangen. Geheel is omringt door beplanting.
Eroderen	Afslijten van materiaal door water, wind of ijs; dit verandert het landschap.
G Gardenier	Kleine boer die aardappels, groenten en fruit verbouwt.
Getijdengeul	Een natuurlijke waterstroom in een gebied waarin waterstand verandert aan de hand eb en vloed (getij).
Geulen	Smalle, langwerpige uitholling waar water in kan staan en doorheen kan stromen.
Graasgronden	Land dat alleen gebruikt wordt voor vee om te grazen.
Grietenij	Vroegere naam van bestuursgebieden in Friesland. Te vergelijken met hedendaagse gemeenten.
Grietmannen	Bestuurder van een grietenij.
Grondzeiler	Type (wind)molen waarvan de wieken bijna op de grond komen. Vaak te vinden in open polderlandschappen.
H Huismolen	Kleine (wind)molen naast een gebouw zoals een boerderij. Voor huishoudelijk gebruik.
I Infrastructuur	Alle wegen, bruggen, spoorwegen, leidingen en ander basisvoorzieningen die transport en communicatie mogelijk maken.
Inversierug	Verhoogde strook land op plek van een voormalige geul, ontstaan doordat zware deeltjes in geul minder gevoel zijn voor verzakking.

WOORD	UITLEG
K Keileem	Grondsoort die bestaat uit een mengsel van keien, grind, zand, klei en leem. Is moeilijk doordringbaar voor (grond)water.
Kerstening	Het proces waarbij een volk, gebied of persoon wordt bekeerd tot het christendom.
Kreken	Kleine stroompjes in een kwelder. Lopen vol bij vloed en grotendeels leeg bij eb.
Kustvenen	Veengebied achter de kustlijn.
Kwelder	Een begroeid, buitendijks gebied dat alleen bij hoge vloed of storm wordt overstroomd.
Kwelderbekken	Laaggelegen deel van een kwelder waar water zich kan verzamelen.
Kwelderwallen	Op natuurlijke wijze gevormde verhoogde gronden op een kwelder. Vaak langs (toenmalige) kustlijn.
L Lekenbroeder	Een kloosterling die vooral praktische taken buiten een klooster uitvoert.
Lintbebouwing	Een type stedelijke ontwikkeling waarbij huizen en gebouwen in een rij langs een weg worden gebouwd.
M Meander	Een bochtige of kronkelende stroom in een rivier of beek. Dit ontstaat doordat het water doormiddel van de stroming zand verplaatst.
Mesolithisch	Middensteentijd, tussen jagers en boeren (10.000–5.000 v.Chr.). In deze periode is men langzaam begonnen met landbouw en veeteelt.
N Nederzetting	Plaats waar mensen gaan wonen. Historisch gezien vaak rondom belangrijke plekken in het landschap.
Nederzettingen	Lijn in het landschap waar dorpen of boerderijen liggen, vaak langs een weg, gegraven waterweg of oude ontginningsas.
O Ontginning	Door de mens in gebruik genomen (voorheen ongerepte) grond, vaak voor agrarisch gebruik.
Ontginningsas	Een lijnvormige toegang tot een gebied (zoals een weg of een droge oeverwal) waar al vroeg bebouwing langs lag.
Oostergro	Regio in Friesland.
Opstrek/Opstreckende -verkaveling	Lange smalle kavels achter elkaar, die lange lijnen in het landschap.
P Paleogeografie	Studie van oude landschappen en geschiedenis van de aarde.
Parochie	Gemeenschap van gelovigen binnen de katholieke kerk.
Perclering	Verdeling van land in percelen, stukken land.
Premonstratenzer	Lid van de Premonstratenzer orde, een katholieke kloosterorde gesticht door Sint Norbertus.

WOORD	UITLEG
Prielen	Kleine, ondiepe stroompjes in kwelders waarin het zeewater heel rustig beweegt.
R Reformatie	De religieuze hervormingsbeweging in de 16e eeuw die leidde tot de afscheiding van de protestantse kerken van de katholieke kerk.
Relict	Een overblijfsel uit vroegere tijd.
Rijshoutendammen	Dammen gemaakt van rijshout (takken en twijgen), vaak gebruikt voor waterbeheer en landaanwinning.
Rouwboarden	Zwartgeverfde, vaak ruitvormige houten boarden met de naam, titel en het wapenschild van een prominente overledene, samen met de geboorte- en sterfdatum.
S Slaperdijk	Een landinwaarts gelegen (oude) reservedijk bij een zeedijk. Kan bij grote wateroverlast nog een kerende functie hebben.
Smeden	Metaal bewerken door het heet te maken en te hameren.
State	Een voormalige (adellijke) burcht of landhuis in de provincie Friesland.
Steilrand	Een abrupt hoogteverschil in het landschap, in het Friese landschap vaak de rand van een (afgegraven) terp.
Stellingmolen	Een windmolen met een verhoogde stelling (platform) zodat de wieken boven de omringende bebouwing uitsteken.
Steunberen	Verticale verstevigingen aan een muur, vaak gebruikt bij kerken en kathedralen.
Stins	Versterkt stenen huis of toren van Friese adel uit de middeleeuwen.
U Uithoven	Boerderijen of gebouwen die bij een klooster horen en dienstdoen als landbouw- of ontginningsbedrijf.
V Verkaveling	Verdeling van land in stukken voor gebruik, in verschillende kavels.
Verschansen	Zich verdedigen achter verdedigingswerken.
Verziltling	Het proces waarbij grond of water zout wordt, vaak als gevolg van zeewater of irrigatie.
W Wiel	Waterplas die is ontstaan door dijkdoorbraken en bijkomende overstromingen.
Z Zandkop	Verhoging van zand in het landschap, vaak ontstaan door wind.

